

ЗА СВАКИ ДАН УРОША ПЕТРОВИЋА
И ДОСИТЕЈЕВСКА ТРАДИЦИЈАИнститут за књижевност и
уметност, Београд

Апстракт: У раду се анализира хронолошки последње и према мишљењу Слободана Јовановића најуспелије књижевно дело Уроша Петровића (1880–1915), књига *За сваки дан*, особена колекција моралистичких фрагмената, првобитно објављивана у наставцима у *Српском књижевном иласнику* 1914. године, потом штампана у монографском облику, постхумно, 1926. године. Први сегмент рада посвећен је књижевноисторијском ситуирању овог остварења у контекст литерарних дела чији су аутори Петровићеви савременици (Божидар Кнежевић, Станислав Винавер и Светислав Стефановић), док се у другом делу рада испитују поетичке, композиционе и тематско-мотивске сродности између *Совјетџа здравајо разума* (1784) Доситеја Обрадовића и наведене монографије Уроша Петровића. Петровићево дело засновано на поверењу у разум, истину, дисциплину и континуирани процес самоваспитања, али и специфично схватање националног идентитета, најпосле и интелектуални хабитус овог научника, доводе се у везу с елементима културне идеологије „српског Сократа“, како би се предочило колико је доситејевска традиција била жива и актуелна у Срба почетком двадесетог века, о чему сведочи целокупна јавна делатност Уроша Петровића, а пре свега књига *За сваки дан*.

Кључне речи: доситејевска традиција, моралистичка литература, самоваспитање, национални идентитет, љубав и брак

Иако невелик обимом, опус књижевног критичара, књижевног историчара, романисте и доцента на Универзитету у Београду¹ Уроша Петровића (Горњи Милановац, 1880 – Прокупље, 1915), с једновековне хронолошке и културно-историјске дистанце, указује се као пажње вредна етапа у процесу постепеног али истрајног надозезивања на идејно наслеђе Доситеја Обрадовића. Поред докторске дисертације *Ијолић Тен – књижевни историчар XVII века*² и кри-

1 Након свршетка Прве мушке гимназије, у којој се истакао преводилачким радом у ђачкој дружини *Нада*, те француског језика и књижевности на београдској Великој школи, Урош Петровић одлази у Париз, где „уписује докторске студије на Сорбони“ (Марушић 2012: 178) које окончава одбраном доктората *Ијолић Тен – књижевни историчар XVII века* (Исто: 179), да би по повратку у Србију био постављен за доцента француске књижевности на Београдском универзитету (Исто: 180).

2 Упркос изузетној информативности и значају за упознавање културне историје Горњег Милановца, у научном раду „Културни импулси горњомилановачке средине на размеђу XIX и XX века“ Борисава Челиковића поткрала се непрецизност у наслову докторске дисертације Уроша Петровића „По завршеној Великој школи у Београду студирао је у Паризу где је докторирао 1907. године на тези *Ијолић Тен – књижевни историчар XIX века*, која је на француском језику одмах објављена“ (Челиковић

тичких написа (приказа, оцена и бележака), публикованих у ондашњим релевантним литерарним гласилима (попут *Српској књижевној гласника*, *Бранковој кола*, *Летњојиса Майице српске*, *Звезде*, *Зоре*, *Нове искре* и *Одјека*), цењених и неподељено високо вреднованих како од стране савременика (Богдана Поповића, Љубомира Јовановића, Слободана Јовановића, Јована Скерлића, уп. Марушић 2012: 178), тако и потоњих тумача (Слободанке Пековић, Живомира Симовића и Александра Марушића), аксиолошки консензус успостављен је и при самеравању Петровићевог обимом најзамашнијег дела – књиге *За сваки дан*. Објављиван у наставцима током 1914. године у *Српском књижевном гласнику*, а као монографија уобличен и издат постхумно, 1926. године, поменути спис издваја се дубином продора у духовне постулате и етичка начела једне зреле личности посвећене питањима самодисциплине и усавршавања властитог карактера. Оцена Слободана Јовановића, аутора предговора књиге *За сваки дан* (1926), према чијем мишљењу „*То је био његов [Петровићев, прим. М. Ђ.] последњи већи рад – и без сумње, најбољи од свега што је најписао*“ (Јовановић 2019: 14; курзив С. Ј.)³ прецизно је и језгровито одређење литерарне вредности и значаја овог остварења. Болешћу и прераном смрћу спречен да додатно развије свој таленат и пружи знатнији допринос генези српске моралистичке литературе, Урош Петровић ипак жанровским, стилским и тематско-мотивским одликама својих записа заузима двоструку (нимало амбивалентну већ складну и разумљиву) књижевноисторијску позицију. С једне стране, књизи *За сваки дан* претходиле су *Мисли* (1902) Божицара Кнежевића,⁴ с којима се Петровићево дело повезује формалним карактеристикама (фрагментарном структуром и асоцијативним уланчавањем разноврсних размишљања и запажања), док философија религије и философија историје, као тематске доминанте Кнежевићевог дела, изостају код Петровића. *Мисли* (1913) Станислава Винавера, пак, хронолошки најближе Петровићевом спису, естетичким рефлексима, те проматрањем односа науке и уметности, односно тематизацијом музике, математике и сликарства, одударају од етичког бревијара Уроша Петровића, усмереног превасходно на облагорођавање појединца, његово усавршавање у врлинама, рационалном поступању и самосавлађивању, тј. у

2008: 54). Оригинални наслов Петровићеве дисертације гласи: Ou. Petrovich, *H. Taine Historien Littéraire du XVIIe siècle*, а у монографији *Одабрани сјиси*, коју је приредио Александар Марушић, публикована је под насловом *Иволић Тен – историчар књижевности XVII века* (в. Петровић 2012: 11–63). У својој дисертацији Урош Петровић бавио се Иполитом Теном као проучаваоцем француске књижевности седамнаестог века, с фокусом на Теновој методологији изучавања литерарних остварења и обележја стваралаштва писаца попут Расина, Лафонтена, Ла Бријера и Мадам де Ла Фајет.

3 Сви остали наводи из овог текста Слободана Јовановића у раду дају се без курзива.

4 О статусу Кнежевићевих *Мисли*, њиховим издањима и везама с *Принципима историје* и целином опуса овог аутора детаљно је писао Саша Радојчић (2020: 115–126).

„све већој спиритуализацији, хуманизацији...“ (Петровић 2019: 23) и непрекидном, истрајном, посвећеном раду „на победи духа“ (Исто). Објављивани у периодици већ од 1912. године (в. Ненин 1997: IX), а публиковани у монографском облику 1919. године (Исто: VI), *Поїледи и йокушаји* Светислава Стефановића, по фрагментарној композицији и разматрању хетерогене тематике наликују како *Мислима* Божидара Кнежевића, тако и књизи *За сваки дан* Уроша Петровића, при чему се ове „рефлексије, максиме и сентенције о животу, човеку, друштву, уметности, култури, Богу...“ (Исто: VII), које Миливој Ненин сагледава као реплику на ставове и идеје изнете у *Мислима* Станислава Винавера (Исто: III–XVIII), повлашћивањем проблематике попут музике и „задаће Словенства“ (Стефановић 1997: 48–51) удаљавају од Петровићевих моралистичких фрагмената, заокупљених питањима васпитања самог себе, писања, критике, талента, генијалности, вредности, љубави и брака. И док се оправданом указује паралела између Стефановићевих промишљања религије са сличним идејним преокупацијама Божидара Кнежевића (те су, отуда, поређења ових дела, која су извели Сима Пандуровић и Петар Милосављевић, посве очекивана и разумљива (в. Ненин 1997: VII, IX), дотле се додирне тачке између Кнежевићевих *Мисли* и Петровићевих рефлексија *За сваки дан* не доимају као доминантни, већ као узгредни продукти сродних епистемолошких обележја. Овде је, пре свега, могуће издвојити апологију рада, као прогресивистичког и с аспекта напретка цивилизације пожељног и неопходног чиниоца – „Цивилизација је глорификација рада“ (Кнежевић 2018: 50), закључује Кнежевић, док Петровић примећује: „Самосталан рад је створио човека, и све његове способности, као што је он творац цивилизације и у опште услов сваког развитака“ (Петровић 2019: 60), те перцепцију женског бића неразлучиву од мајчинства: „Без материнства жена никад не долази до потпуног изражаја своје личности“ (Петровић 2019: 68), запазио је Петровић, док Кнежевић резолутно закључује „Женско питање у основу свом јесте материнско питање“ (Кнежевић 2018: 35), односно: „Само мишљење може да очисти и дезинфикује човека од животиње, као што је само материнство дезинфекција жене од животињске прљавости. И као што је мислилац највиши ступањ човека тако је мајка највиши ступањ жене“ (Исто: 45). Исто тако, сродности постоје и у поимању генија, у којем Петровић сагледава најсавршенији степен развоја талента и оштроумно разумевање каузалног поретка ствари (Петровић 2019: 55), а Кнежевић стваралачки принцип, целовитост и засебну величину (Кнежевић 2018: 20, 23, 24), док је пожељно приметити да консеквентна конфронтација „виших“ и „нижих“ људи (племенитог, даровитог с једне и обичног, просечног, човека масе с друге стране), којој прибегава Божидар Кнежевић (2018: 27, 29, 30, 36, 40, 43, итд.), не постоји код Уроша Петровића. Констатација Драгутина Прохаске из *Јујославенске обнове-њиве* како су Стефановићеви *Поїледи и йокушаји* један

дневник савести, при чему: „Све то још није систем, јер су остале још неке нејасноће. Ту има више тражења него налажења. Стефановић воли и 'култивира питања'...“ (нав. према: Ненин 1997: VII) могла би послужити као адекватно одређење Петровићевог дела *За сваки дан*, у којем аутор предано *култивира* многобројна питања, одређујући се свагда за тражење (не нужно и налажење), остварено у облику особеног „дневника савести“ једне продуховљене и културне личности.

Иако је, евидентно, остварење *За сваки дан* изданак властите епохе, у којој су поједини писци (Божидар Кнежевић, Станислав Винавер и Светислав Стефановић) били окренути саморазумевању, спознаји, надоградњи и експликацији како властите личности тако и уметничке, естетичке и етичке проблематике, управо је ово Петровићево последње дело (својеврсна лабудова песма) истовремено и одраз књижевноисторијског континуитета, снажне урођености у српску литерарну традицију, али и чинилац изградње аутохтоног културног обрасца. Запажања Слободана Јовановића изузетно су инструктивна за књижевноисторијско и културноисторијско позиционирање Уроша Петровића. У постхумно публикованом „Једном прилогу за проучавање српског националног карактера“, Јовановић је културу одредио као појам шири „и од науке, и од уметности, и од политике“ (Јовановић 2009: 41), приметивши, притом, како је у прошлости српског националног неретко степен културног развоја појединца био обрнуто сразмеран његовом образовању или друштвеном положају: „У нас је било политичара, и то знаменитих, који по култури нису стајали високо, и којима се то рачунало у заслугу, као знак да нису изгубили везу са народом. Неки од наших књижевника имали су више дара него образовања, и водили скоро чергашки живот“ (Исто: 41). Важна је, исто тако, дистинкција коју Слободан Јовановић прави између образовања и васпитања, једностраног стручног усавршавања и свестраног оплемењивања личности.⁵ Јовановићева оцена Уроша Петровића као *културног човека*, отуда, израз је знатног дивљења пре свега васпитању овог младог научника, усклађености свих аспеката његове личности, однегованости карактера, укуса, осећајности и моралности: „Нашим ђацима на страни често се дешавало да, баш и онда када су највреднији, умноже само своје стручно знање; њихово васпитање, пак, остане какво је и било. Ми смо сви имали прилике да видимо младе 'Паризлије', који су се

5 Јовановић, тако, примећује „За научнике пак мислило се да, стојећи на врху просвете, самим тим дају доказа и о својој високој култури. Међутим, на примеру не малог броја научника могло се видети да наука и култура нису једно исто. Научник се често развија једнострано, развијајући своје интелектуалне способности о трошку осталих. Културни човек није једностран. Он негује и своју интелектуалност, и своју осећајност, и своју моралност. Сагласност коју тежи одржати између тих разноврсних елемената огледа се у целом његовом начину живота, у целој његовој личности“ (Јовановић 2009: 41).

вратили из Париза исти онакви сељаци какви су и отишли. Урош Петровић осетио је француску цивилизацију, – и то не ону материјалну, него ону духовну, – и пожелео је да је прими у себе. Хтео је бити не само школован него и културан човек“ (Исто: 13). Духовни профил Уроша Петровића, који се може одредити јовановићевски слојевитом и позитивно конотираном синтагмом „културан човек“, снажна је опрека полуинтелектуалцу (Јовановић 2009: 50–53), али и идеалан тип (образац, пожељан модел) носиоца интелектуалног развоја у Срба на почетку двадесетог века, васпитаног и свестраног човека, посвећеног „култури духа“, „образовању човечности“ и развијању унутрашњег живота у свим правцима (уп. Исто: 111), блиског енглеском моделу центлмена (Исто: 94), човека који по менталитету и манирима умногоме одудара од средине којој припада, те је, стога, Јовановић за Петровића такође утврдио: „За једнога Србина био је чудновато лишен зависти и жеље за истицањем. Његова главна амбиција била је да изради своју моралну личност, и да води један живот који споља неће, може бити, падати много у очи, али који ће имати у толико више унутрашње вредности“ (Јовановић 2019: 13). Будући да је: „Циљ васпитања према томе био [...] да произведе културног човека“ (Јовановић 2009: 94), начин на који је Петровић изградио како своју личност тако и своје дело, вршак је процеса (само) васпитавања, док остварење *За сваки дан* представља пример несеквичног упознавања целокупне читалачке јавности с методима и резултатима овог процеса.

Поред високог вредновања исхода Петровићевих студија у Паризу, потребно је обратити пажњу на још један коментар Слободана Јовановића из предговора књизи *За сваки дан* који омогућава прецизније књижевноисторијско ситуирање овог дела. Не помињући Станислава Винавера и Светислава Стефановића, Јовановић, иако је у питању немали временски размак (период дужи од столећа), суверено успоставља паралелу између Уроша Петровића и Доситеја Обрадовића (узгред помињући, као представника истог „књижевног рода“, Божицара Кнежевића):

У нашој моралистичкој књижевности ове белешке заслужују нарочито место. Када се угасила Доситејева школа, морална питања испала су из књижевности, њима се нису више бавили књижевници него полукњижевници... [...] Тек када се јавио Божа Кнежевић са својим *Мислима*, изгледало је да ћемо поново добити једнога од онаких моралиста какви постоје у француској и енглеској књижевности, где моралистичке изреке и расправе чине нарочити књижевни род, и то врло угледан. Много мање познат код шире публике него Кнежевић, Урош Петровић је као год и Кнежевић радио на обнови наше моралистичке књижевности (Исто: 15; подвлачење ауторово).⁶

6 Горњомилановчанин, романиста, компаратиста и врло близак пријатељ Уроша Петровића, Миодраг Ибровић (1885–1973), попут Слободана Јовановића, истакао је везе

Јовановић ће још једном, разматрајући карактеристике српске књижевности до Првог светског рата, у моралистичке ауторе уврстити Уроша Петровића. „После Доситеја и Марковића, у нас није било моралиста од већег утицаја. Богдан Поповић, Божидар Кнежевић, Урош Петровић имали су црта једнога моралиста. Петровић је умро млад, а Поповић и Кнежевић утицали су на савременике другим својим особинама“ (Јовановић 2009: 47). Иако примећује да Петровићево дело обимом и вредношћу заостаје за Доситејем, не може се пренебрегнути чињеница да је познавалац опуса Уроша Петровића, Петровићев савременик и надасве одмерени критичар истакао идејну и тематску блискост између Петровићевог и Обрадовићевог стваралаштва. На трагу овог Јовановићевог луцидног запажања може се приметити како се најочигледније споне налазе између *Совјејџа здравајо разума* (1784) Доситеја Обрадовића и стотину четрдесет година доцније публикованих записа *За сваки дан* (1914) Уроша Петровића, али сличности с Доситејевим поставкама могу се уочити и у књижевнокритичким освртима овог следбеника српског Сократа.

Тако се концепција националног идентитета, неразлучива од језика, тј. „идеја етничког јединства вјерски подијељеног народа“ (Иванић 2011: 66), изнета у *исходном ѡексџу модерне срѣске кулџуре* (Исто: 73) и идејном језгру целокупног Доситејевог опуса (али и огласу/предговору *Совјејџима здравајо разума*) – *Писму Хараламијџу* – у којем се истиче:

Ко не зна да житељи чрногорски, далматски, херцеговски, босански, сервијски, хорватски (кром<ј>е мужа), славонијски, сремски, бачки и банатски, осим Влаа, једним истим језиком говоре? Говорећи за народе који у овим краљевствима и провинцијама живу, разум<ј>евам колико грчке цркве, толико и латинске слѣдоватеље, не искључавајући ни саме Турке Бошњаке и Ерцеговце. Будући да закон и в<ј>ера може се пром<ј>енити, а род и језик никада. (Обрадовић 2011: 27).

доима као идејна претходница ставова Уроша Петровића. Приказујући поезију Омер-бега Сулејман Пашића – Скопљака, Османа Ђикића и С. А. Карабеговића, у *Звезди* 1901. године, Петровић подвлачи:

Данас сваки верује у шта хоће. Религија не носи више народно обележје, као што није више ни друштвена снага. Народне религије више не постоје. Народност и религија су две сасвим разне ствари. У Немачкој, да наведем само један пример, има две религије, и то ништа не смета да

Петровићевих максима и моралистичких записа са сродним делима француске и енглеске књижевности, Изјашњавајући се о књизи *За сваки дан* и поредећи је с *Мислима* Божидача Кнежевића, Ибровац је приметио како је у питању „висок књижевни род, тако обилан у Француској и Енглеској, скоро необрађиван у нас, један књижевни род који могу обрађивати само избрани међу избранима“ (нав. према: Симовић 1993: 49).

сви буду добри Немци; у Швајцарској, тако исто: и тако даље. Тако исто, може ко бити добар Србин, па био католик, био православцац, био мухамеданац, или никакву веру не исповедао – што је опет један начин веровања. А може све вере исповедати па не бити никакав Србин. Примери не оскудевају. (Петровић 1901: 122).

Наведени ставови умногоме наликују поставкама Доситеја Обрадовића, који у *Совјетима* износи дидактичко-хуманистички постулат: „Сад се међу просвештеним људма не пита ко је восточне, коли је западне цркве, но ко је добродјетељан, поштен и вредан човек. Никога закон његов неће прославити, но сваки с своји добри дјели прославља закон свој“ (Обрадовић 2007: 41). Доситејева продорна оптика у разумевању националног идентитета, односно транспарентно либерално (толерантно и далекосежно проициљиво) одређење спрам конфесионалног опредељења властитих сународника у случају Уроша Петровића, као и секуларизација концепције нације, елементи су истоветне културне идеологије двојице *просвешћених* српских интелектуалаца.

Приликом тумачења Петровићевих записа *За сваки дан*, ваља имати на уму да они настају три године након великог, свесрпског обележавања стогодишњице смрти Доситеја Обрадовића, која је у многобројним књижевним гласилима (па и у *Српском књижевном иласнику*, за који је Петровић био вишеструко везан)⁷ пропраћена тематима, тематским бројевима и великим бројем појединачних огледа, студија и бележака, при чему су том приликом управо *Српски књижевни иласник* и *Бранково коло* приредили *Доситејеву сјоменицу* (в. Аноним 1911: 172; Ђуковић 2020: 176).

Композициони сегмент којим *За сваки дан* Уроша Петровића одудара од остварења Божидача Кнежевића, Станислава Винавера и Светислава Стефановића, а приближава се Доситеју Обрадовићу јесте пролошки фрагмент, насловљен „Читаоцу“. Иако се може интерпретирати као конвенција стилске формације, љубазно обраћање благонаравним (и дарежљивим, меценатству склоним) „читатељима“ и „читатељницама“, предговор *Совјетна здрајаво разума* Доситеја Обрадовића, насловљен „Предисловије к читатељем“ (Обрадовић 2007: 9) упућен је свим истинотражитељима, док је као идеал којем се без остатка тежи издвојен насловни (и кровни) појам – разум: „Под овим титлом много се даје бесједити; и што се год о благонаравију и добродјетељи говорити може, све се то под име-

7 Књижевни и позоришни критичар, уредник *Просвешћеног иласника*, председник српског ПЕН-а, уредник у Српској књижевној задрузи, преводилац и ерудита, три године млађи брат Уроша Петровића – Светислав – био је главни уредник *Српског књижевног иласника* (в. Пековић 2012: 189), часописа у којем је Урош, судећи према „Библиографији радова Уроша Петровића“ (Марушић 2012а: 216–220), у периоду од 1901. до 1914. године, објавио двадесет седам књижевнокритичких и есејистичких прилога, односно часописа у којем су, како је већ поменуто, првобитно, у наставцима, публиковани васпитно-моралистички упуту *За сваки дан*.

ном здравога разума совјетов содржава“ (Исто). На сличан начин, управо ће рефлекс просветитељског поверења у разум обележити предговор „Читаоцу“ Петровићеве књиге, у којем аутор исписује оду разуму: „Наша мисао треба да нам буде светилиште у које нема приступа ништа што није пречишћено на ватри разума, и прекаљено на мучилишту доказа“ (Петровић 2019: 17). Исто тако, поред разума, вредност којој се оба писца окрећу јесте истина, будући да: „Мисао је поникла у истини, она има да јој остане верна, или да је не буде, јер она нема никаквог другог разлога да постоји“ (Исто: 21), односно: „Не двојим да ко год просвештеније разума пристојно почитује, добродјетељ љуби и истину жели и тражи, да ће радо и драговољно ово моје сочињеније читати“ (Обрадовић 2007: 9). Обраћање читаоцима с почетка Обрадовићевог и Петровићевог дела сведочи о значају дидактичке компоненте, о потреби и жељи за утицајем на сву, а посебно младу публику, уз истицање сопствене личности као егземпларног модела примене препоручених поступака и захтева. Кључ процеса самоваспитања и самосавлађивања Урош Петровић проналази у пажњи (усредсређивању на један, актуелни проблем који се решава), истрајности, дисциплини и пристајању на прилежно завршавање обавеза које излазе из оквира личних афинитета, а чије остварење (позитиван резултат) јача вољу и духовне снаге одређеног индивидуума. Према томе, утилитарни налог Уроша Петровића: „Најзад, савлађујте се неко време радећи ствари које не марите или које су вам непријатне и које траже извештан напор од ваше воље (узмимо најобичније примере: устаните изјутра чим се пробудите, у хладној соби, истрљајте се хладном водом, радите гимнастику, итд.)“ (Петровић 2019: 25) подударан је хронолошки удаљеном али истом циљу усмереном разматрању Доситеја Обрадовића; „Вредан је они који има довољно проницателства, крепости и постојанства мучне после предузети и савршити“ (Обрадовић 2007: 37). Поред примата рационално-емпиријских постулата, поверења у домете церебралног аспекта људске личности, те придавања значаја читању, сродност између Доситеја Обрадовића и Уроша Петровића огледа се и у схватању задатка властите делатности, њене урођености у конкретан друштвени контекст и сагласју са специфичним културно-историјским приликама, стога се Петровићева изјава: „Једна друштвена реформа може се извести само ако јој претходи лична реформа, то значи, ако одговара једној стварној друштвеној потреби“ (Петровић 2019: 43) може употребити као концизно одређење целокупне културне мисије и проветитељског програма Доситеја Обрадовића.

Коначно, проблематика љубави и брака, одређење спрам овог битног животног аспекта, једна је од тематских спона између *Совјетна здравља разума* Доситеја Обрадовића и *За сваки дан* Уроша Петровића. Типолошки разврставши љубав на „љубов чловеческу“, „љубов к родитељем“, „љубов дружеску“ и „љубов супру-

жества“ (Обрадовић 2007: 14–16), Доситеј Обрадовић у *Совјетима здравља разума* посебну пажњу посвећује овој потоњој, коју сагледава кроз религиозну оптику, као остварење Божје промисли и тајну сједињења, постајања једним телом и једном душом: „Шта може бити милије, својственије и сродније од супруге своје? *‘И дугиј два в њој једину’*. Самим Богом установљено свето соједињење! [...] Тајна велика! коју Богом умудрени апостол ничему другом није приуподобити знао развје духовном соједињењу Христа спаситеља с црквом, сирјеч с богољубним и добродјетелним душам“ (Исто: 13–14), док Доситејевој усхићеној похвали ове врсте љубави одговара Петровићев став о браку као друштвеној институцији и оквиру „природн[ог] садржај[а] брака“ (в. Петровић 2019: 74), тј. љубави.⁸ С друге стране, Петровићево свођење жене на пуку полност („Жена је сва полна, док је мушкарац мање полан, а више рационалан“, „Жена умире прво као пол. А тек после као човек. Жена много теже подноси старење него старост. Старење код жена значи увек опирање, док је старост капитулација“, Исто: 69, 70), које асоцира на поставке Ота Вајнингера⁹ (иако се не могу пронаћи докази да је Урош Петровић читао овог аустријског филозофа), не наликује ставовима Доситеја Обрадовића, који је жену пре свега видео као супругу, мајку, домаћицу и васпитачицу своје деце, залажући се постојано за образовање жена, као пута ка образовању целокупне нације: „Ово дакле наше мале девојчице ни на што друго нису рођене него да с временом матере постану; које кад просвештене буду, која надежда општега всенародњег провештенија! Зато од пете године возраста до дванаесте, сваки дан кромје недеље два часа пре подне а два после подне у школи ваља да проведу“ (Обрадовић 2007: 19–20), будући да ће им сазнања из историје, географије, логике и философије показати „шта ваља чинити, и чеса се чувати и уклањати, за угодити Богу и људма, и за провести мирно и добродјетелно живот свој на свету“ (Исто: 20). За разлику од виђења статуса жене и одлика женског бића, Обрадовић и Петровић превасходно у љубави препознају како начин надилажења полности као природног људског својства (уп. Петровић 2019: 75), тако и врхунски закон на којем је основана васиона, начело из којег извиру доброта, истина и разумно поступање: „Први знак и печат по коме се познаје да је евангелије од Бога, није ништа друго него која у њему царствује љубов; на исти начин, по овој истој љубови познаје се ко је Христов ученик прави,

8 Урош Петровић примећује: „Основа брака треба да буде љубав. Без ње брак је друштвени оквир без садржаја, зграда без темеља. Зато је уствари узвишенија и чвршћа ванбрачна веза која почива на љубави, него брак без љубави. Брак није бити једно уз друго, једно поред другог, већ бити једно у другом, једно за другог, требати једно другом“ (Петровић 2019: 74).

9 У монографији *Жена* Вајнингер истиче: „Пре свега испоставило се да је жена искључиво, не само у прекидима већ непрекидно полно заинтересована. Она је и телесно и душевно по целој својој битности сушта сексуалност“ (Вајнингер 1995: 20).

сиреч ко жели совершенство и благополучије ближњег свог како год своје, томе се радује и о том колико више може настоји“ (Обрадовић 2007: 16).

Саздане на богатој ерудицији али и непосредном доживљају света и проматрању сопствене личности, књиге *Совјетии здраваіо разума* Доситеја Обрадовића и *За сваки дан* Уроша Петровића спадају у малобројна, али естетски успела дела моралистичког жанра у српској књижевности. Упркос томе што их дели нимало занемарљив временски и стилскоформацијски зјап (од просветитељства до периода модерне), ова остварења повезују како композицијске, тако и тематско-мотивске и генолошке сродности, које се огледају у апологији разума, истине, умерености, (само)дисциплине, васпитања самог себе и љубави, али и непрестаној тежњи за облагорођавањем карактера, развијањем духовних способности и усавршавањем у врлини. Такође, иако књигама насталим почетком двадесетог века (попут *Мисли* Божидача Кнежевића, *Мисли* Станислава Винавера и *Поіледа и йокушаја* Светилава Стефановића) *За сваки дан* Уроша Петровића наликује појединим поетичким карактеристикама, ипак суптилним кореспонденцијама као што су издвојени пролошки сегмент остварен у (об)лику посвете читаоцима („Читаоцу“, односно „Предисловије к читатељем“), као и оптимистично-прогресивистичко разумевање људске природе, Обрадовићево и Петровићево дело о(п)стају као издвојени али херменеутичке пажње вредни путокази у процесу надоградње и култивисања личности, каталог савета чији је циљ достизање духовне равнотеже (уп. Петровић 2019: 24) и очовечење човечанства. Сводећи биланс Петровићеве делатности, Бошко Новаковић је приметио: „Привржен критичкој мисли, он је нарочито неговао властито морално самоваспитање, изграђујући се брзо и видно у мисаоног интерпретатора значајних проблема живота и уметности“ (Новаковић 1984: 627), а управо је наведена тврдња подесна да означи циљеве моралистичке, списатељске и просветитељске активности како аутора *Совјетии здраваіо разума* тако и аутора књиге *За сваки дан*. Будући да „наука вреди само толико колико вреди научник. Он њој даје вредност, а не она њему. Човек је мера свију ствари“ (Петровић 2019: 31) може се устврдити како српској књижевној историји, књижевној критици, али и култури у целости вредност дају образовани, али и васпитани, *културни људи*, попут Обрадовића и Петровића, те да се у етичком кодексу наведених научника могу пронаћи важне и свагда актуелне смернице за живот и науку достојне човека, за цивилизацију засновану на разуму, истини, дисциплинованом и исправном поступању, и љубави.

ИЗВОРИ

- Кнежевић, Божидар. *Божидар Кнежевић*. Прир. Саша Радојчић. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2018.
- Обрадовић, Доситеј. *Совјетий здраваїо разума. Слово йоучийшелно їосїодина Георїїја Йоакима Цоликофера. Еїїика*. Прир. Душан Иванић. *Сабрана дела Досиїеја Обрадовића*. Књига трећа. Београд: Задужбина „Доситеј Обрадовић“, 2007.
- Обрадовић, Доситеј. *Писмо Хараламїију*. Прир. Душан Иванић. Београд: Задужбина „Доситеј Обрадовић“, 2011.
- Петровић, Урош. „Побратимство, пјесме: Омер-бега Сулејман Пашића – Скопљака, Османа Ђикића и С. А. Карабеговића, Београд, Штампарија Димитријевића, 1900. Цена 2 дин.“. *Звезда: лисїї за забаву, їоуку и књижевносїї*, III/I (1901): 121–124.
- Петровић, Урош. „За сваки дан“. *Срїски књижевни їласник*, 32/4 (1914): 273–285. Петровић, Урош, „За сваки дан“. *Срїски књижевни їласник*, 32/7 (1914): 515–526. Петровић, Урош, „За сваки дан“. *Срїски књижевни їласник*, 32/10 (1914): 748–758.
- Петровић, Урош. *Одабрани сїиси*. Прир. Александар Марушић. Горњи Милановац: Библиотека „Браћа Настасијевић“, 2012.
- Петровић, Урош. *За сваки дан*. Прир. Александар Марушић. Београд: Друштво за привредну историју – Институт за европске студије, 2019.
- Стефановић, Светислав. *Поїледи и їокушаїи*. Прир. Миливој Ненин. Београд: Народна библиотека Србије, 1997.

ЛИТЕРАТУРА

- Аноним. „Прослава Доситеја Обрадовића. Поводом стогодишњице од смрти“. *Сїоменица Досиїеја Обрадовића*. Београд: СКЗ, 1911. 168–173.
- Вајнингер, Ото. *Жена*. Преводацац Ирма Шосбергер. Београд: ИП „Жарко Албуљ“, 1995.
- Иванић, Душан. „Најава васкрса српске културе“ (поговор). *Писмо Хараламїију*. Доситеј Обрадовић. Београд: Задужбина „Доситеј Обрадовић“, 2011. 63–73.
- Јовановић, Слободан. *Кулїурни образац*. Приредио Гојко Божовић. Београд: Стубови културе, 2009.
- Јовановић, Слободан. „Урош Петровић“ (предговор). *За сваки дан*. Прир. Александар Марушић. Београд: Друштво за привредну историју – Институт за европске студије, 2019. 9–16.
- Марушић, Александар. „Заборављени Урош Петровић“ (поговор). *Одабрани сїиси*. Урош Петровић. Прир. Александар Марушић. Горњи Милановац: Библиотека „Браћа Настасијевић“, 2012. 175–188.

- Марушић, Александар. „Библиографија радова Уроша Петровића. Библиографија радова о Урошу Петровићу“. *Одабрани сјиси*. Урош Петровић. Прир. Александар Марушић. Горњи Милановац: Библиотека „Браћа Настасијевић“, 2012а. 213–237.
- Ненин, Миливој. „Стефановићева таблица вредности“ (поговор). *Пољеди и ђокушаји*. Светислав Стефановић. Београд: Народна библиотека Србије, 1997. III–XVIII.
- Новаковић, Бошко. „Петровић, Урош“. *Јујословенски књижевни лексикон*. Нови Сад: Матица српска, 1984.
- Пековић, Слободанка. „Урош Петровић – критичар и моралист“ (поговор). *Одабрани сјиси*. Урош Петровић. Прир. Александар Марушић. Горњи Милановац: Библиотека „Браћа Настасијевић“, 2012. 189–204.
- Радојчић, Саша. „Настанак и деловање Мисли Божидара Кнежевића“. *Српска књижевност ђочейком 20. века: модерност и сјари задаци*. Ур. Драган Хамовић и Јана Алексић. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2020. 115–126.
- Симовић, Живомир. „Како је ратни вихор оборио стаменог Уроша Петровића“. *Међај: часојис за књижевност, умейност и културу*, 31 (1993): 47–52.
- Ђуковић, Милица. „Културолошке (прет)поставке књижевног програма: Доситеј Обрадовић и српски интелектуалци на почетку 20. века“. *Српска књижевност ђочейком 20. века: модерност и сјари задаци*. Ур. Драган Хамовић и Јана Алексић. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2020. 173–186.
- Челиковић, Борисав. „Културни импулси горњомилановачке средине на размеђу XIX и XX века“. *Живои и дело Драјише Васића*. Ур. Борисав Челиковић. Горњи Милановац: Музеј рудничко-таковског краја, 2008. 49–58.

Milica Ćuković

For every day of Uroš Petrović and the Dositean tradition

Summary

Today predominantly forgotten, Uroš Petrović, a literary critic, literary historian, theatre critic, essayist, and lecturer at the Department of Romance Studies at the University of Belgrade (Gornji Milanovac, 1880 – Prokuplje, 1915), collaborated with relevant periodicals of his time, such as the *Serbian Literary Gazette* [Srpski književni glasnik], *Branko's Circle* [Brankovo kolo], and *Chronicle of the Serbian Literary Association* [Letopis Matice srpske]. He left behind a work that, while not voluminous, is important and challenging from a hermeneutic perspective. In addition to literary criticism, this intellectual also engaged in moralistic literature, a genre represented and esteemed in the French and English cultural milieu. The present paper interprets the latest, aesthetically most successful achievement of this author,

the book “For Every Day”, published in installments in 1914 in the *Serbian Literary Gazette*, later issued as a monograph, posthumously, in 1926. In the first segment of the paper, attention is drawn to the poetic affinities of Petrović’s work with that of his contemporaries (“Thoughts” by Božidar Knežević, “Thoughts” by Stanislav Vinaver, and “Insights and Attempts” by Svetislav Stefanović), and then, following Slobodan Jovanović’s lucid observation, parallels are drawn between Dositej Obradović’s “Council of Sound Mind” and Uroš Petrović’s “For Every Day”. It highlights thematic, conceptual, and compositional similarities (interpreting trust in reason, the significance of truth, didactic components, emphasis on reading, and understanding of love and marriage) found in these chronologically distant books. It interprets the central motifs and illuminates how Petrović is integrated into the literary legacy of Dositej Obradović, a legacy that was relevant and influential in early 20th-century Serbian cultural discourse.

Keywords: moralistic literature, aphorisms, legacy of Dositej Obradović, thematic parallels, reassessment of Uroš Petrović’s body of work

Примљено: 1. 7. 2024.

Прихваћено: 25. 12. 2024.